

L'ANY VERDAGUER

Pere FARRÉS
Universitat de Barcelona

La commemoració del centenari de la mort de Jacint Verdaguer donà peu a la proclamació, per part de la Generalitat de Catalunya, de l'any 2002 com a «Any Verdaguer», que, de fet, s'allargà fins al 10 de juny de 2003, completant l'any natural des de la data de la mort del poeta. A la commemoració, s'hi adheriren moltes institucions públiques i privades i generà una activitat molt considerable en diversos camps culturals (edicions, teatre, música, conferències...) i educatius. No pretenem pas, ara, ressenyar tanta activitat —feina, d'altra banda, si no impossible, d'un abast excessivament ampli—, sinó deixar constància d'aquells fets que, per originalitat o per l'aportació al coneixement de l'obra del poeta, són, a parer nostre, més remarcables. No hi ha dubte que la quantitat d'actes entorn de la figura de Verdaguer posa de manifest la «popularitat» del poeta, en el sentit més genuí del mot, la pervivència del seu arrelament en les entranyes mateixes del poble, que, amb independència del grau d'il·lustració de cadascú, es reconeix en ell, i hi reconeix alguna cosa d'essencial de la pròpia naturalesa, personal i col·lectiva. D'altra banda, una tan àmplia mobilització és un símptoma positiu de l'actualitat i de la projecció de la seva obra. D'això darrer, n'és un exemple la iniciativa del diari *La Vanguardia*, que, entre el 24 de febrer i el 12 d'abril, publicà diàriament un text de Verdaguer i el breu comentari que en feia la persona que l'havia escollit, majoritàriament escriptors, crítics literaris i estudiosos de l'obra del poeta; les quaranta-cinc aportacions recollides no deixen de ser significatives del que podríem considerar una mena d'estat de la qüestió —no pas complet, certament— relatiu a la vitalitat i la valoració de l'obra del poeta entre una part de la «intel·lectualitat» catalana, entesa en un sentit ampli. Afegim-hi, com a destacable, d'entre el material periodístic aparegut en la premsa d'informació general, l'especial que el dia de sant Jordi —i del llibre— el diari *Avui* va dedicar a Verdaguer amb col·laboracions d'una vintena d'estudiosos de la seva obra. Més enllà, però, de la quantitat d'actuacions entorn de la figura del poeta durant el 2002 i part del 2003, el que interessa, ara i aquí, és la qualitat d'algunes d'aquestes iniciatives i la seva transcendència per la petja que han deixat en el camp de la difusió, l'estudi i la investigació de l'obra verdagueriana.

Deixem constància, d'entrada, de les actuacions institucionals més remarcables dels municipis que, per motius obvis, més tenien a veure amb l'efemèride. Vic, per exemple, ha satisfet el deute contret des de la retirada del bust del poeta de la plaça de l'estació amb l'erecció del monument a Verdaguer, obra d'Andreu Alfaro, al Parc dels Estudis, a la zona universitària; un monument —diguem-ho tot— contestat per una part de la població, tant per la seva estètica com per la idea del poeta que vol transmetre. La resta d'activitats vigatanes se centren en les escoles, en l'acollida d'actuacions teatrals i musicals, algunes promogudes des d'instàncies de la pròpia ciutat, en lectures poètiques, i en ser la seu d'algunes de les múltiples

exposicions que es dugueren a terme arreu entorn de la figura del poeta. Vic acollí també, el 14 d'octubre, l'acte oficial de l'Església catalana en homenatge a Verdaguer, amb la reunió de 600 capellans i bisbes de tot Catalunya, un acte que no es lliurà de polèmica per haver estat ajornat, des de la primavera, per motius no explicats de manera prou convincent. Hom diria que encara perviu la ferida del «cas Verdaguer» en l'àmbit eclesiàstic, i, de fet, no han faltat veus en el seu si que han demanat un acte oficial de disculpa per part de la jerarquia en relació amb el tracte que va rebre Verdaguer per part del bisbe Morgades.

Barcelona, on visqué Verdaguer gairebé un quart de segle, on, pràcticament, morí, i on és enterrat, participà amb una certa força en la commemoració, tot i que fou aquí on es notà més, en detriment del poeta, la «competència» de l'«Any Gaudí», en el qual s'abocà la ciutat i el govern de Catalunya. L'Ajuntament de la ciutat, però, i, entre altres, l'Ateneu Barcelonès, el Museu-casa Verdaguer de Vila Joana, el Museu d'Història, la Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, la Fundació Joan Maragall o l'Associació Amics dels Goigs, dedicaren exposicions, publicacions, conferències i cursos a la figura i l'obra del poeta. I la Setmana Internacional de Poesia, que se celebra pel maig amb motiu dels Jocs Florals, es dedicà a Verdaguer. El que, sens dubte, es trobà a faltar, fou un acte institucional de prou consistència per part de l'Ajuntament de la ciutat i de la Diputació de Barcelona, més si tenim en compte que el 2002 s'esqueia, com es féu notar, el cent vint-i-cinquè aniversari del premi a *L'Atlàntida* dels Jocs Florals de 1877, promogut justament aleshores per la Diputació.

VERDAGUER I LA TERRA

Folgueroles, poble nadiu de Verdaguer, ha mantingut, des de fa molts anys, la memòria del seu fill més il·lustre amb actes culturals i folklòrics que se celebren cada mes de maig. El 2002 ha coronat, per ara, aquest procés ascendent, amb la particularitat que ha centrat l'efemèride en la relació de Verdaguer amb la natura. Així, l'exposició *Desencís d'un paisatge. Poesia i natura a través de Jacint Verdaguer*, que ha recorregut diversos indrets dels Països Catalans, evocava la peripècia vital del poeta, presentada sota una organització temàtica regida pels quatre elements essencials («Terra», «Aigua», «Foc», «Aire») i, com a síntesi, «Pàtria», i en recreava espais, paisatges i terres. L'exposició pretenia que l'espectador, en recupear avui aquells espais i assaborir els mots precisos amb què Verdaguer identificava cada element de la naturalesa (flors, arbres, ocells, toponímia...), i davant la pèrdua de bona part d'aquella riquesa natural i l'oblit de bona part dels mots que li eren propis, se sentís empès a emprendre el mateix diàleg que Verdaguer establí amb el seu entorn.

Però fou per l'acció dissenyada per Perejaume, *Terme real i Verdaguer de Folgueroles*, que el seu poble s'identificà amb més plenitud amb el poeta Verdaguer. D'una banda, es remodelà la llera del torrent de Folgueroles, al pla de la Font Trobada, fent-li dibuixar la signatura del poeta, per tal que, en paraules de Perejaume, «en la fluïdesa o en l'eixut, el propi nom de Verdaguer esdevingui un fet geogràfic.» D'altra banda, l'acció que tingué lloc el dissabte, 25 de maig, *De com posar Verdaguer a Folgueroles*, es convertí, per la seva originalitat i el seu sentit profund, en l'acte més transcendent de l'«Any» pel que fa a l'evidència de la comunió que s'estableix en l'obra de Verdaguer entre literatura i poble, poesia i terra, paraula i pàtria. El terme de Folgueroles fou quadrículat damunt d'un mapa i en cada vèrtex de la quadrícula, setanta en total, fos on fos, en poblat, al mig d'un camp, en terra erma o dalt d'un cingle, s'hi situà un lector-rapsode, jove o gran, lletraferit o no, pagès, professor, actriu o mestressa,

folguerolenc o valencià, de manera que, durant dues hores i simultàniament, es llegí, de fet, l'obra completa de Verdaguer. Algú qualificà l'acte de màgic i sublim, i Ricard Torrents n'afirmava: «Per mi fou una experiència inèdita, una sorpresa, un inesperat regal [...]. Mai no havia sentit res de semblant ni m'havia sentit així, comunicant-me en veu alta amb una coral de lectors del nostre poeta.»

En un marc diferent, la presència i el sentit profund de la «terra», tan present en l'obra verdagueriana fins arribar a la mitificació de llocs emblemàtics —muntanyes sobretot: el Canigó, Montserrat, el Montseny—, que ja sempre havia propiciat una lectura de textos del poeta en el que en podríem dir «clau excursionista», va donar, el 2002, el volum *Del Canigó a l'Aneto*, degut a Narcís Garolera i Curt Wittlin, on transcriuen i comenten els escrits de Verdaguer relatius a les seves excursions pel Pirineu. Llibre bellament editat, amb il·lustracions, algunes de les quals reproduïen plànols i dibuixos esquemàtics del mateix Verdaguer, és pensat especialment «per als excursionistes —i els turistes— d'avui, per als lectors de relats muntanyencs i per als admiradors de Verdaguer.»

No deixa de ser significatiu, d'altra banda, l'interès mostrat per diverses poblacions i entitats per a posar en evidència la relació de Verdaguer amb cadascuna d'elles, per a, d'alguna manera, fer-se seu, amb tota legitimitat, el poeta; en tenim una mostra amb tres publicacions prou diferents: *Revista de Girona* (núm. 217), *Ressò de Ponent* (núm. 189) i *Ateneu* (núm. 60). Ja els darrers anys havia proliferat una certa literatura que presenta i valora els llocs de memòria verdagueriana, ho siguin per motius biogràfics, per la seva significació en l'elaboració de determinats textos, o com a espais presents, a voltes amb força gairebé protagonista, en certes obres del poeta. Llibres i opuscles, alguns dels quals, com els deguts a Ricard Torrents (*Ruta Verdaguer de Folgueroles*) o Llorenç Soldevila (*Jacint Verdaguer*), ambdós de 1992, ofereixen iniciatives per a seguir rutes per aquests llocs, acompanyades d'antologies de textos especialment vinculats amb cada parada de la ruta. A hores d'ara, s'ha demostrat prou la utilitat d'aquesta literatura, tant en l'àmbit escolar com en el que inclou un tipus de lector més general, que a voltes s'aproxima així per primera vegada als textos del poeta. L'«Any Verdaguer» també ha produït obres d'aquesta mena; en el camp de les «rutes», l'Ajuntament de Barcelona ha editat el volum *Rutes del paisatge. Verdaguer*, acompanyat d'un CD-ROM, que, amb textos de M. Àngels Verdaguer, Xavier Roviró i Ramon Gual, ressegueix, en tres seccions, llocs genuïnament verdaguerians de Barcelona, la Plana de Vic i la zona pirenaica, n'explica el sentit dins el context biogràfic i literari del poeta, i els acompanya d'una tria dels seus textos que s'hi relacionen.

Llorenç Soldevila i Manuel Llanas són els responsables del volum *Verdaguer i el Maresme*, editat per l'Ajuntament de Caldes d'Estrac, que ofereix, des d'un enfocament més que res biogràfic, la significació de certs indrets d'aquella comarca en la vida i l'obra verdaguerianes; només cal recordar que fou a «Caldetes» on el poeta datà l'impressionant poema «Vora la mar» el 10 de gener de 1883. Un altre exemple d'aquesta mena d'aportacions ha estat l'opuscle *Verdaguer des de Ponent*, editat pel Servei Territorial del Departament de Cultura a Lleida, amb articles, il·lustracions i textos del poeta que evidencien les relacions, especialment les humanes, entre les terres de Ponent i Verdaguer, singularment amb qui fou un dels seus primers biògrafs, Valeri Serra i Boldú.

És, doncs, evident que, Verdaguer, se l'ha fet seu molta gent, i diversa, d'arreu de les nostres contrades, probablement perquè, més enllà de la popularitat de la seva obra, a què ens hem referit al principi, els lectors l'han percebut en la seva íntima comunió amb la terra —diguem-ho en romàntic: la pàtria—, una terra que Verdaguer conegué de debò i de la qual n'extragué la història i les llegendes, els mites i la tradició popular, i, sobretot, la llengua

VIDA I LITERATURA EN ELS ESTUDIS VERDAGUERIANS

Com era d'esperar, algunes revistes dedicaren, durant l'any 2002 monogràfics amb articles d'estudiosos sobre Verdaguer; a més de les esmentades suara, *Serra d'Or* (núm. 506), *L'Avenç* (núm. 270) i *Nexus* (núm. 29), publicaren força pàgines de tema verdaguerià. En molts casos no es tracta simplement d'articles commemoratius de l'efemèride, sinó que, dins els paràmetres de cada revista, es fan aportacions als estudis verdaguerians, que evidencien el creixent interès per la investigació documental, l'estudi literari, la recerca biogràfica i la comprensió interpretativa del personatge Verdaguer i la seva obra. En aquest context, cal remarcar també els articles apareguts en el catàleg de l'exposició preparada per la Biblioteca de Catalunya, *Verdaguer. Un geni poètic*, i l'aparició de dos volums que vénen a enriquir la bibliografia verdagueriana: *Autobiografia literària*, a cura de Ricard Torrents, i *Jacint Verdaguer i Montserrat*, de Francesc Xavier Altés i Aguiló.

És prou coneguda i valorada la dedicació de Ricard Torrents a l'estudi de la figura i l'obra de Verdaguer, i ara convé remarcar-ne la superació que ha assolit de la dicotomia entre els estudis bàsicament biogràfics sobre el poeta, abundants en una primera etapa dels estudis verdaguerians, i els més literaris. Ja n'era una mostra la biografia *Verdaguer, un poeta per a un poble* (1980, revisada en l'edició de 1995, i novament revisada i ampliada en l'edició del 2002), com alguns dels estudis publicats en el seu volum *Verdaguer. Estudis i aproximacions* (1995). Ara, amb l'edició del volum que, sota l'autoria de Jacint Verdaguer, titula *Autobiografia literària*, Torrents aplega, ordenats, els pròlegs que el poeta de Folgueroles posà a les pròpies obres, per tal de fer evident que, junts, lluny de perdre l'autonomia de cadascun, constitueixen l'autobiografia que Verdaguer «no va escriure com a tal, però que sí que va deixar esbossada en els textos que anteposà als seus llibres.» S'hi fa patent la intencionalitat del poeta de construir-hi la imatge que, zelós com n'era, vol donar de si mateix, i de justificar la pròpia obra. D'aquí la coherència del conjunt, malgrat la distància temporal que separa l'escriptura dels pròlegs. Com diu el curador, el resultat dona «l'autoretrat de Verdaguer més vigorós, més autèntic i més emotiu que mai hagi llegit» ningú; hi construeix el propi mite personal.

També en aquest sentit podem llegir el volum de Francesc Xavier Altés, *Jacint Verdaguer i Montserrat*, perquè, més enllà de resseguir, molt documentadament, l'íntima relació que ja sabíem establerta entre el poeta, la muntanya i la Mare de Déu, Altés hi recrea, amb aportacions de vàlua, l'edició del llibre *Montserrat* (1899) en el context de la solució eclesiàstica de la crisi del poeta (1893-1898), de manera que aquell llibre verdaguerià pren un sentit propi, que supera el de simple fusió dels dos volums publicats el 1880, les *Cançons de Montserrat* i la *Llegenda de Montserrat*. Així, el volum que ressenyem, juntament amb l'estudi preliminar de Maur M. Boix a la seva edició crítica de la *Llegenda de Montserrat* (1997), forneixen el conjunt de coneixements més sòlids sobre el que en podem dir el verdaguerisme de Montserrat i el montserratisme de Verdaguer.

Quan aquest paper es publiqui hauran vist la llum a l'*Anuari Verdaguer* les actes del v Col·loqui sobre el poeta, que, sota la denominació de «Verdaguer i el segle» i organitzat per la Societat Verdaguer i la Universitat de Vic, se celebrà el novembre de 2002. Aleshores podrem valorar les aportacions que s'hi feren. El que podem avançar, de totes maneres, és l'evidència de la continuïtat dels estudis verdaguerians, amb un interès especial, en aquest cas, per la teoria poètica, les relacions literàries i artístiques del poeta (amb Gaudí, per exemple), i la recepció de la seva obra, amb els usos que se n'han fet (plàstics, teatrals, musicals) i les traduccions.

EL VERDAGUER ROMÀNTIC A L'ESCENARI

La llista d'escenificacions, més o menys reeixides, que es presentaren amb motiu de l'«Any Verdaguer» és considerable, des de recitals amb un mínim component dramàtic i acompanyament musical fins a muntatges de molt pes. La biografia verdagueriana i part de la seva obra es presten fàcilment a convertir-se en matèria d'espectacle, per a bé i per a mal. Des del Verdaguer de la barretina al perseguit i castigat pel bisbe i el marquès, amb tota la defensa pròpia que se'n seguí, la seva figura ha servit amb safata una espectacularitat que sovint s'ha quedat en la façana biogràfica. Hi ha hagut, però, excepcions, com el molt digne espectacle poeticomusical *La Pomerola, o el naixement del poeta*. Cal destacar, però, dues dramàtiques perquè han reeixit a fer patent, sense ignorar res d'essencial de la biografia, tota la càrrega romàntica que vessa l'obra de Verdaguer: mística, patriòtica, amorosa, èpica. Ambdós espectacles són signats pel mateix responsable de la dramàtica, Pep Paré, i, tot i que estrenats en dos espais tan rellevants com el Teatre Nacional de Catalunya i la Sala Muntaner de Barcelona, passaren gairebé desapercebuts (el TNC els programà tres dilluns —dia habitual de tancament dels teatres— d'abril i maig). Al TNC, s'hi estrenà el més complex, *Lo cor de l'home és una mar*, i a la Sala Muntaner, pel novembre, *Ales*. Es tracta de dos espectacles que parteixen del concepte de poesia de Verdaguer, la de l'ocell del cel que baixa a la terra a vessar gotes de consol als «desterrats fills d'Eva», i de les idees-força més remarcables de la seva poesia, les que expressen l'anhel infinit d'absolut i el desencís inherent a la condició humana del poeta, que, des de la terra «enyorívola», no pot sinó esperar escriure els versos definitius a la sorra de la «platja del mar dels cels». Les referències constants als elements alats i la presència de l'arpa, del tot essencial i carregada de sentit, així com les metàfores visuals, remetien al vol estètic i espiritual que Verdaguer inicià de ben jove i es convertí en gairebé patètic els darrers anys.

També la música ha estat present en la commemoració de l'«Any»; remarcuem l'oratori de Rafael Subirachs, *Verdaguer 2000. Cançó de la terra*, i *L'Arpa de Jacint Verdaguer. Una vida en poemes i cançons*, de la Camerata de Cançó Tradicional. Per a la posteritat han quedat l'enregistrament de la cantata de Subirachs i el CD editat pel Patronat d'Estudis Osonencs, *Plor de la tòrtora*, amb tretze temes verdaguerians en les veus de diversos cantants i corals. Amb tot, és en aquest àmbit on s'ha posat de manifest el buit més remarcable de l'«Any»: ni *L'Atlàntida* de Falla, ni el *Canigó* del pare Massana, dues peces majors i consagrades, no han trobat institució que n'assumís la realització, la qual cosa revela una manca de sensibilitat de les institucions més potents en el camp de la cultura, especialment —tot i que no només— la musical, envers el poeta i en relació amb la mobilització que s'ha produït amb l'«Any Verdaguer». Deute pendent.

I EL QUE JUSTIFICA TOT L'«ANY»: L'OBRA

No podia ser d'altra manera: el que dóna sentit a la pervivència d'un autor és la difusió de la seva obra, fer-la assequible per tal que pugui ser llegida amb facilitat per un lector modern. La reedició, el setembre de 2001, de l'antologia canònica de Carles Riba, recuperada en la seva originalitat i amb els set poemes afegits per mossèn Pere Ribot en l'edició de 1974, en-cetava l'aparició d'altres antologies —com les degudes a Joan Vilamala i Miquel de Palol—,

així com d'edicions (sobretot de *Canigó*, lectura programada aquell any al Batxillerat), pensades, la majoria, per a un públic lector d'ensenyament mitjà. Edicions i antologies responen a la necessitat, de cara al futur de la nostra llengua i literatura, de captació del lector jove, tasca en la qual molts ensenyants s'hi deixen la pell, no sempre amb la comprensió i el suport que caldria per part de l'Administració.

Hi ha, però, el públic lector, diguem-ne general, un públic que esperava l'aparició de noves edicions de l'obra de Verdaguer, públic creixent gràcies al ressò de les activitats de l'«Any». En aquest sentit, és destacable la labor de Narcís Garolera amb l'edició de *En defensa pròpia, Pàtria i Aires del Montseny* i, amb mètodes crítics, de *L'Atlàntida* i *Al Cel*, a més de les reedicions de *Canigó* i *Flors del Calvari*. Són, totes elles, obres majors de Verdaguer, dues de les quals, *Aires del Montseny* i *Al Cel*, compten amb «presentacions», degudes respectivament a Jordi Castellanos i Narcís Comadira, que fan molta llum sobre el llibre i les seves circumstàncies, alhora que en fan lúcides lectures interpretatives, que ja havien apuntat ells mateixos en estudis anteriors.

Des de la Societat Verdaguer i l'editorial Eumo, en la col·lecció que es proposa publicar l'obra completa del poeta en edició crítica, han aparegut el 2002 els volums *Pàtria*, a cura de Ramon Pinyol, i *L'Atlàntida*, a cura de qui signa aquest article. Ambdós volums segueixen les pautes marcades pels tres anteriors (*Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Llucià i Marcià, Montserrat. II. Llegendes de Montserrat i Sant Francesc*): fixen el text, l'annoten profusament, en donen l'aparat de variants complet, i l'acompanyen d'un estudi preliminar que dona compte de la gènesi, les fonts i la recepció de l'obra, en descriu els manuscrits i edicions, amb breus notes introductòries a cada poema, quan és del cas, i amb un apartat documental.

Per motius obvis, no entro a valorar aquest conjunt d'edicions. El que en cal remarcar és el treball que aquestes edicions demostren que s'està fent, tant en la recerca i l'estudi del material de base necessari per a dur-les a terme —manuscrits, edicions en mitjans solts, a la premsa, o en llibre—, com en la contextualització de cada obra, que n'abraça des de la gènesi a la recepció crítica i les traduccions. I, encara, en l'establiment d'uns criteris de transmissió del text que, garantint per damunt de tot la fidelitat a l'original, el facin assequible a un lector d'avui, criteris que han d'incloure des dels ortogràfics als de recuperació de les formes originals, i tenir en compte tot allò que afecta l'estil i, quan és del cas, la mètrica verdagueriana. Cada obra de Verdaguer és un món, amb la seva pròpia història, no sols de concepció, sinó de construcció, gairebé diria mecànica, del llibre. I Verdaguer, com és obvi, evoluciona, tant pel que fa al pensament literari com a la llengua, conscient com és que està fent literatura en un moment històric de vacil·lacions de tota mena. Per això, els textos de 1865 no responen als mateixos criteris lingüístics i estilístics que els de 1880, ni aquests als de 1895; i si això és comprovable amb l'estudi de llibres diversos, es fa més palès en les reedicions de les obres que ell mateix controlà. Les dificultats d'una edició correcta són múltiples, però s'està en el camí, no sols de resoldre les que es presenten puntualment, sinó —imperatiu de la filologia— d'establir criteris que puguin ser aplicats a l'edició d'obres d'altres autors del segle XIX, com, de fet, s'està comprovant..

Pel novembre del 2002 es presentava *Prosa*, primer dels tres volums que, a cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul, han de contenir «Totes les obres» de Verdaguer. He ressenyat aquest volum en un altre lloc¹ i, doncs, no m'hi estendré. Només indicaré la conveniència de poder disposar, de manera actualitzada i aprofitant els avenços produïts pel nou impuls de la investigació sobre l'obra de Verdaguer, de l'obra completa en una edició conjunta, moderna, de divulgació rigorosa, que cobreix el buit que havia deixat el volum de les *Obres completes*

1. *Serra d'Or*, núm. 526 (octubre 2003), p. 70-71.

de l'editorial Selecta. L'obra en prosa, des de les narracions de joventut a les de principis del segle xx, passant per les de viatges i les d'excursionisme, i les d'en defensa pròpia, amb l'epistolari inclòs, és, a més, la més desconeguda del públic que abans n'hem dit general, o, com diu Joaquim Molas, «natural» del poeta; aplegar-la tota en permet una lectura nova, amb la particularitat que abraça des del Verdaguer acabat de sortir de l'adolescència fins, com si diguéssim, el moribund.

Finalment, amb data de desembre de 2002 va aparèixer el segon volum de *Manuscrits verdaguerians de revelacions, exorcismes i visions*, que conté tres dels quatre *Quaderns d'exorcismes* conservats de Verdaguer (el que manca desaparegué entre 1960 i 1964 de l'arxiu del Monestir de Ripoll). Mort Josep Junyent, que tingué cura del primer volum, *Llibretes de visions de Teresa* (1994), han tingut cura d'aquest segon Joan Bada, Amadeu-J. Soberanas i Joan Santanach. En aquest, s'hi publiquen, doncs, les llibretes on Verdaguer anotava allò que deien els pretesos possessos en les sessions d'exorcismes en què participava, a la casa d'Oració del carrer de Mirallers de Barcelona. Després de l'estudi de Maria Condeminas (1970), aquests dos volums, que òbviament no podem considerar obra literària de Verdaguer, faciliten el coneixement de què cosa eren aquelles famoses sessions, i com eren vistes i interpretades per Verdaguer. L'estudi introductori de Joan Bada, que complementa el de Junyent i té en compte les aportacions més recents sobre la història de l'Església catalana de finals del segle xix, és aclaridor en relació amb el context català, i barceloní principalment, en què es duïen a terme aquelles pràctiques, també pel que fa al sentit i a la interpretació que cal donar-los des de l'òptica eclesiàstica, i és ric en l'estudi del contingut dels quaderns. Encara hi ha partits presos en l'explicació d'aquells fets, en bona mesura foscos, dels anys més durs de la vida de Verdaguer —encara han promogut alguna polèmica durant l'«Any Verdaguer»—, però no hi ha dubte que la informació que aporten volums com el que ressenyem obren noves perspectives que ajuden a explicar-nos Verdaguer, tot Verdaguer, l'indestriable home-sacerdot-poeta.